द्वितीयः भागः

२. मृद्विनायकः

चित्रं पश्यन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

प्रश्नाः

१. चित्रे के के सन्ति ? ते किं कुर्वन्ति ?
२. चित्रं दृष्ट्वा किम् अवगच्छन्ति ?
३. चित्रं कं विषयं बोधयति ?
४. चित्रे ते किमर्थं विग्रहान् निर्मान्ति ?

उद्देश्यम् - विनायकचतुर्थीमहोत्सवस्य विशेषतायाः ज्ञापनम्। पर्यावरणसंरक्षणविषये छात्राणां जागरणम् ।

छात्रेभ्यः सूचनाः -

१. पाठं पठन्तु । अनवगतानां पदानां वाक्यानाञ्च अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु ।
२. अनवगतानि पदानि अधिकृत्य मित्रैः सह चर्चां कुर्वन्तु ।
३. अनवगतपदानाम् अर्थान् पदकोशस्य साहाय्येन अवगच्छन्तु ।

SCERT TELANGANA

(विनायकचतुर्थ्याः विशेषताः अधिकृत्य एकस्यां दूरदर्शिन्यां व्याख्यात्री - शास्त्रज्ञयोर्मध्ये प्रचलिता चर्चा ।)

व्याख्यात्री - सम्प्रति अस्माकं दूरदर्शनप्रसारकेन्द्रे आचार्यः शिवराममहोदयः समुपस्थितः । असौ तिरुपतिक्षेत्रस्थायां संस्कृतकलाशालायां विज्ञानं - संस्कृतम् इत्यस्य विभागस्य अध्यक्षः अस्ति । सम्प्रति अयं महोदयः ''गणेशचतुर्थ्याः वैज्ञानिकता'' इत्यस्मिन् विषये अमूल्यानंशान् वक्तुम् उपस्थितः अस्ति । ''स्वागतम् । नमस्ते महोदय !'' ।

आचार्यः - नमो नमः । प्रथमं सर्वेभ्यः ''विनायकचतुर्थीशुभाकाङ्क्षाः ।''

व्याख्यात्री - भारतदेशे जनाः गणेशस्य जन्मदिनम् उत्सवत्वेन कदा आरभ्य आचरन्तः सन्ति ?

आचार्यः - जनाः वैदिककालादारभ्य गणेशजन्मदिनम् उत्सवत्वेन आचरन्तः सन्ति ।

व्याख्यात्री - वीथीषु सामूहिकतया अस्य उत्सवस्य आचरणं कदा आरभ्य प्रचलति ?

आचार्यः - स्वातन्त्र्यात् पूर्वं जनेषु एकतासम्पादनार्थं प्रायः '1893' तमे वर्षे बालगङ्गाधरतिलकमहोदयेन सामूहिकोत्सवाचरणम् आरब्धमस्ति । तदा आरभ्य जनाः वीथीषु गणेशप्रतिमां संस्थाप्य विशेषरूपेण पूजनम् आरब्धवन्तः ।

व्याख्यात्री - अर्थात् तिलकमहोदयः एव एतेषामुत्सवानाम् आचरणस्य स्फूर्तिप्रदाता खलु !

आचार्यः - सत्यम्, तस्य स्फूर्त्या एव इदानीमपि सामूहिकोत्सवाचरणं निर्विघ्नतया प्रचलति ।

व्याख्यात्री - गणेशोत्सवाचरणे वैज्ञानिकता अस्तीति वदन्ति । किमिदं सत्यम् ?

आचार्यः - आम्,अस्माकं भारतीयोत्सवेषु सर्वेषु वैज्ञानिकता अस्त्येव । विशिष्य गणेशोत्सवे ....।

व्याख्यात्री - गणेशोत्सवाचरणे वैज्ञानिकता का ?

आचार्यः - उत्सवेऽस्मिन् गणेशप्रीतिकराणि एकविंशतिविधानि पत्राणि पूजनाय आनयन्ति । तानि पत्राणि वृक्षेभ्यः सम्पादयन्ति । आयुर्वेदानुसारं तेषां प्रभावः महान् अस्ति ।

व्याख्यात्री - एकविंशतिपत्रैः पूजनेन किं प्रयोजनं सिद्ध्यति ?

आचार्यः - पत्राणाम् आनयनसमये पूजासमये च स्पर्शनम्, आघ्राणं च भवति । जले तेषां निमज्जनेन जलमपि शुद्धं भवति । यतः तानि दिव्यौषधरूपाणि ।

व्याख्यात्री - उत्तमम् । किन्तु गणेशप्रतिमानां निमज्जनेन तदेव जलं कलुषितं भवति खलु !

आचार्यः - सत्यम् । केवलं रसायनवर्णमयप्रतिमानां निर्यासमृदा (प्लास्टर् आफ् पारिस्) निर्मितानां प्रतिमानां निमज्जनेन जलं प्रदूषितं भवति । तादृश्यः वर्णप्रतिमाः न क्रेतव्याः । मृत्तिकया निर्मिताः गणेशप्रतिमाः एव क्रेतव्याः ।

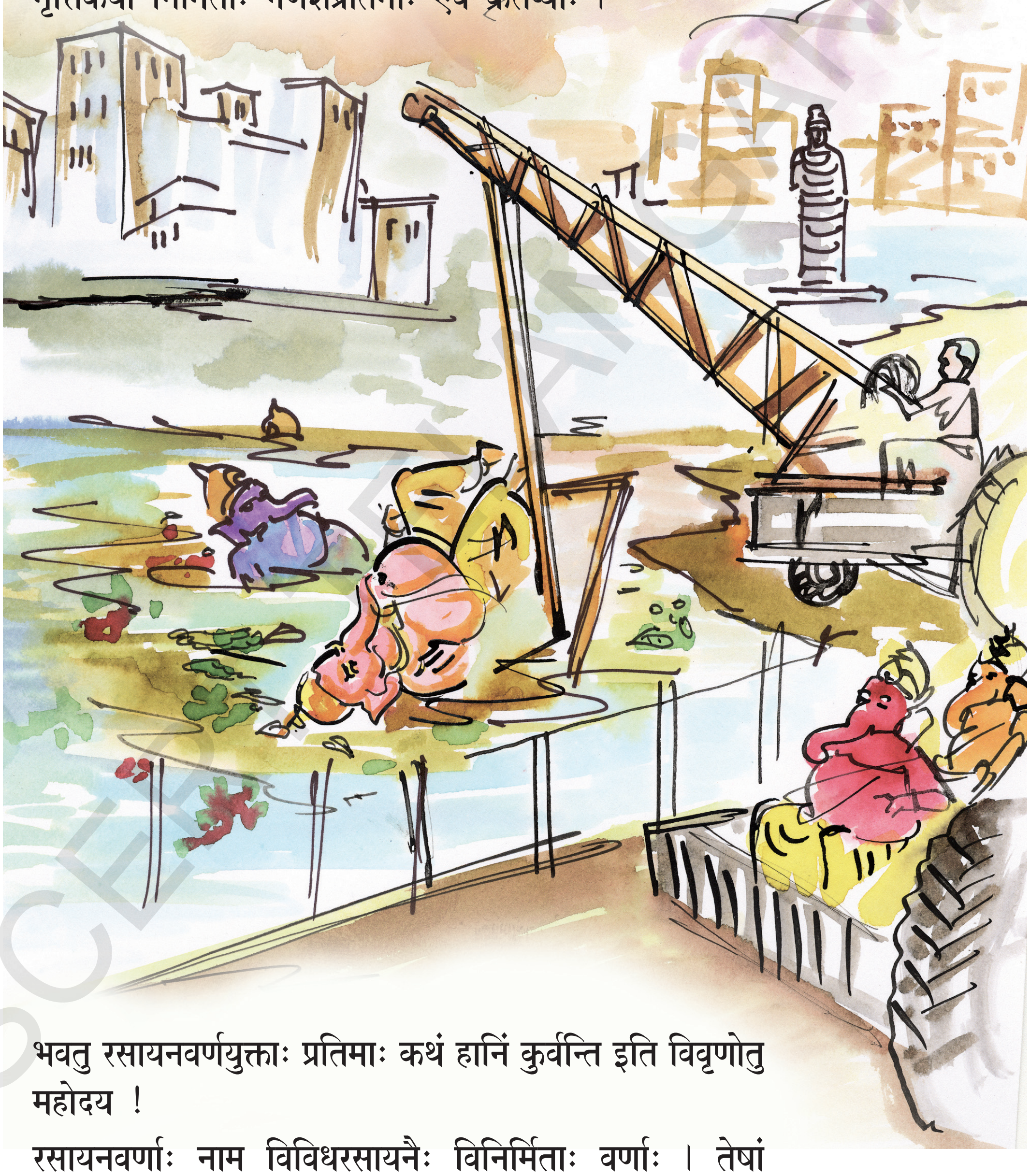

व्याख्यात्री - भवतु रसायनवर्णयुक्ताः प्रतिमाः कथं हानिं कुर्वन्ति इति विवृणोतु महोदय !

आचार्यः - रसायनवर्णाः नाम विविधरसायनैः विनिर्मिताः वर्णाः । तेषां कारणेन विविधाः चर्मरोगाः, नेत्रदोषाः हृद्रोगाश्च सम्भवन्तीति बहुधा निरूपितमस्ति ।

व्याख्यात्री - तर्हि मृद्विनायके के गुणाः सन्ति ?

आचार्यः - हरिद्रया, सिन्दूरेण, चन्दनेन एकविंशतिपत्रैश्च अलङ्कृतः पूजितश्च मृद्विनायकः जलम् औषधमयं करोति, परिसरान् शुद्धान् च करोति ।

व्याख्यात्री - अन्ततो गत्वा वयं सर्वे मृद्विनायकः एव श्रेष्ठः, सर्वत्र सर्वैरपि स एव स्थापनीयः पूजनीयश्च भवतीति ज्ञातवन्तः । एवम् अस्माकं प्रसारकेन्द्रमागत्य ''गणेशचतुर्थी - वैज्ञानिकता'' इत्यस्मिन् कार्यक्रमे स्वस्य अमूल्यसमयं प्रदाय, परिशोधितान् शास्त्रीयविषयान् च उक्तवते आचार्य शिवराममहोदयाय हार्दिकधन्यवादाः, ''गणेशचतुर्थीपर्वदिनशुभाशयाश्च'' ।

आचार्यः - धन्यवादः । अन्ते सर्वेभ्योऽपि लघुविज्ञापनमेकमस्ति यत् ''काश्चन स्वच्छन्दसंस्थाः मृद्विनायकमेव समर्थयन्ति, तस्य प्रचारं च कुर्वन्ति । सर्वकारः अपि प्रचारं कुर्वन्नस्ति । अतः प्रसारकेन्द्राणि वार्तापत्रिकाश्च मृद्विनायकपूजनविषये प्रचारं कुर्वन्तु'' इति प्रार्थये ।

''मृद्विनायकमर्चामः पर्यावरणं रक्षामः''।
''मृद्गणेशपूजनं प्राणिकोटिरक्षणम् ॥''

द्वावपि मिलित्वा - ''जय गणेश ! जय गणेश !''
सर्वेभ्योऽपि ''गणेशचतुर्थीशुभाशयाः''

'' तस्मात् शास्त्रं प्रमाणं ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ ।
ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि ॥''

॥ भगवद्गीता १६-२४ ॥

एतानि कुर्वन्तु

I. भाववगमनम् - प्रतिस्पन्दनम्

अ. श्रृण्वन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

१. भारतीयाः उत्सवैः किं जानन्ति ?
२. पाठानुसारं पर्यावरणप्रदूषणस्य कारणं किमस्ति ?
३. मृद्विनायकस्थापनेन के लाभाः सन्ति ?
४. आगामिविनायकचतुर्थ्यां भवतां गृहपरिसरे कीदृशं विनायकं स्थापयिष्यन्ति ? कारणं वदन्तु ।

आ. पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु

१. पाठेऽस्मिन् विशिष्टपदानाम् अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु ।

२. पाठं पठित्वा पाठे स्थितानि प्रश्नार्थकवाक्यानि एकत्र लिखन्तु ।

३. अधः दत्तम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

संस्कृतभाषा विश्वे विशिष्य भारते अतिप्राचीनकालादारभ्य व्यवहारे अस्ति। भारतीयसंस्कृतिः संस्कृतभाषया संरचिता अस्ति । एषा प्राचीनसंस्कृतग्रन्थेषु संरक्षिता अस्ति । सा अद्यापि विश्वमानवकल्याणाय मार्गदर्शिका अस्ति । अतः उक्तं "भारतस्य प्रतिष्ठे द्वे संस्कृतं संस्कृतिस्तथा" इति ।

अ. भारतीयसंस्कृतिः कस्यां भाषायां उपलभ्यते ?

आ. संस्कृतभाषा कस्य मार्गदर्शिका ?

इ. अनुच्छेदस्य शीर्षिकां सूचयन्तु ।

ई. का भाषा बहोः कालात् भारतदेशे व्यवहारे अस्ति ?

४. पाठं पठित्वा प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

अ. अधुना सर्वत्र कीदृशान् गणेशविग्रहान् स्थापयन्ति ?

आ. जलम् औषधमयं कथं भवति ?

इ. विनायकोत्सवे निर्यासमृद्विग्रहैः पर्यावरणप्रदूषणं कथं भवति ?

ई. तिलकमहोदयः किमर्थं गणेशोत्सवान् आरब्धवान् ?

II. भावव्यक्तीकरणम् - सर्जनात्मकता

अ. स्वीयरचना

१. कैः पदार्थैः विनायकप्रतिमाः निर्मातुं शक्नुमः ?

२. भवतां परिसरेषु मृद्विनायकस्य विषये भवन्तः कीदृशं प्रचारं दृष्टवन्तः ?

३. मृद्विनायकं विना इतोऽपि कीदृशाः विग्रहाः पर्यावरणाय हितकराः भवन्ति ?

४. विनायकविग्रहाणां निमज्जनं कुत्र कुत्र कुर्वन्ति ?

५. एतस्य पाठस्य विषये भवतः अभिप्रायः कः ?

SCERT TELANGANA

आ. सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्

१. सहजपदार्थैः विनायकस्य प्रतिमां स्वयं निर्माय आनयन्तु ।

२. पर्यावरणदूषणं कैः कारणैः भवतीति पट्टिकां लिखन्तु ।

३. "मृद्विनायकमर्चामः - पर्यावरणं रक्षामः" एतादृशानि ध्येयवाक्यानि रचयन्तु ।

४. अधः दत्तानि वाक्यानि संस्कृतेन अनुवदन्तु ।

अ. రంగులను ఉపయోగించడం ఆరోగ్యానికి హానికరం.

आ. పండుగలు భారతీయసంస్కృతికి ఆధారాలు.

इ. నాకు ఇష్టమైన పండుగ వినాయకచవితి.

ई. పర్యావరణ సంరక్షణకోసం అందరూ కృషి చెయ్యాలి.

उ. మనం ఎల్లప్పుడు మంచి పనులనే చేద్దాం.

इ. प्रशंसा

१. मृद्विनायकस्य पूजां कुर्वतः जनान् भवान् कथम् अभिनन्दति ?

२. भवतः सुहृदः पर्यावरण परिरक्षणार्थम् एकां योजनां कृतवन्तः । तदा भवान् किं करोति ?

III. भाषांशाः

अ. पदजालाभिवृद्धिः

१. मृत्तिकया किं किं निर्मातुं शक्यते इति रिक्तस्थानेषु लिखन्तु ।

मृत्तिकया
१ ....
२ ....
३ ....
४ ....
निर्मातुं शक्यते ।

SCERT TELANGANA

२. अधः दत्तानां पदार्थानां नामानि पाठात् चित्वा लिखन्तु । तानि उपयुज्य वाक्यानि लिखन्तु

१. ....
२. ....
३. ....
४. ....
५. ....

३. किं वस्तु केन निर्मीयते इति ज्ञात्वा ‘ ✓ ’ चिह्नेन अङ्कयन्तु ।

वस्तु	कागदेन	पाषाणेन	सुधया	मृत्तिकया	वृक्षेण	रसायनैः	प्लास्तिकेन	लोहेन
आयुर्वेदौषधम्								
अलोपति-औषधम्								
पुस्तकम्								
अङ्कनी								
द्रोणी								
जलकूपी								
आसन्दः								
इष्टकाः								

SCERT TELANGANA

४. कोष्ठके त्रिविधानि पदानि सन्ति । तानि क्त्वा, ल्यप्, तुमुन् प्रत्ययान्तानीति ज्ञात्वा, उचिते कोष्ठके लिखन्तु ।

लेखितुम्, उत्थाय, पठित्वा, कर्तुम्, कृत्वा, नीत्वा, गन्तुम्, प्रक्षाल्य, चलितुम्, धावितुम्, नत्वा, आनीय, हत्वा, आदाय, भवितुम्, लिखित्वा, श्रोतुम्

क्त्वा	तुमुन्	ल्यप्

५. एकैकस्मात् कोष्ठकात् एकं पदं चित्वा वाक्यानि रचयन्तु ।

१. .... ।

२. .... ।

३. .... ।

आ. व्याकरणांशाः

१. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितानि पदानि अवगच्छन्तु ।

अ. देवेषु विनायकः आदिपूज्यः । अर्थात् प्रथमः देवः ।

आ. धावनप्रतियोगितायां रमेशः द्वितीयं स्थानं प्राप्तवान् ।

इ. अहं षष्ठपाठस्थान् अभ्यासान् करोमि ।

उपरि रेखाङ्कितानां पदानां पूरणप्रत्ययान्तानि इति व्यवहारः । एतादृशानि पदानि सङ्ख्याभिः स्थानं बोधयन्ति ।

SCERT TELANGANA

२. चित्राणि पश्यन्तु । तत्र सङ्ख्या अपि अस्ति । सा सङ्ख्या वार्षिकपरीक्षायां तेषां स्थानानि सूचयति । सङ्ख्यायाः आधारेण चित्रगतस्य स्थानं सूचयन्तु ।

१	२	६	७	३
प्रवीणः	नन्दिनी	कल्याणी	अनन्तः	बृन्दावनी
४	१०	८	५	९
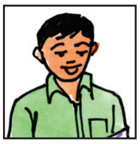				
अभिरामः	श्वेता	प्रद्युम्नः	गौतमः	नन्दकिशोरः

३. अधः दत्तानि सन्धिपदानि पठन्तु । विवरणम् अवगच्छन्तु ।

उदा - प्रत्येकम् = प्रति + एकम् (इ + ए = ये) (इ = य्)

मध्वरिः = मधु + अरिः (उ + अ = व) (उ = व्)

मात्रंशः = मातृ + अंशः (ऋ + अं = रं) (ऋ = र्)

उपरितनेषु उदाहरणेषु इ, उ, ऋ इति वर्णानां स्थाने य्, व्, र् इति वर्णाः आगताः सन्ति ।

एतानि यणादेशसन्धियुक्तानि पदानि ।

इ, ई, उ, ऊ, ऋ ,ॠ इत्येतेभ्यः वर्णेभ्यः असवर्णे अचि परे तेषां स्थाने क्रमेण य्, व्, र् इत्येते वर्णाः आदेशाः भवन्ति ।

अयं यणादेशसन्धिः इति उच्यते ।

४. अधः दत्तानां सन्धिपदानां विभजनं कुर्वन्तु ।

अ. अत्यन्तम् = ... + ...

आ. वृष्ट्यर्थम् = ... + ...

इ. शास्त्रेष्वभिज्ञः = ... + ...

ई. दध्योदनम् = ... + ...

उ. धात्रंशः = ... + ...

ऊ. सर्वेष्वयम् = ... + ...

SCERT TELANGANA

४. अधः दत्तानां सन्धिपदानां योजनं कुर्वन्तु ।

अ. इति + उवाच = ...

आ. अति + अधिकम् = ...

इ. बहु + अन्तरम् = ...

ई. वधू + आगमनम् = ...

उ. पितृ + अंशः = ...

ऊ. मातृ + आगमनम् = ...

५. उदाहरणानुसारम् अधः दत्तानां समासपदानां विग्रहवाक्यानि लिखन्तु ।

उदा -विनायकोत्सवः - विनायकस्य उत्सवः

अ. जनकात्मजा -

आ. गृहशोभा -

इ. सङ्गीतमाधुर्यम् -

ई. पवनतनयः -

उ. संस्कृतपुस्तकम् -

IV. परियोजनाकार्यम्

१. विविधानां विग्रहाणां निर्माणस्थानं गत्वा तत्रत्याः निर्मातारः कैः पदार्थैः विग्रहं निर्मान्ति ? कथं निर्मान्ति ? इत्यादिकं ज्ञात्वा निवेदिकां विलिख्य आनयन्तु, कक्ष्यायां श्रावयन्तु ।

स्वीयमूल्याङ्कनम्

१. विनायकमहोत्सवस्य महत्त्वं विज्ञापयितुं शक्नोमि ।	आम् / न
२. पाठं धारालतया पठितुं, पाठे विशिष्टपदानि अभिज्ञातुं च शक्नोमि ।	आम् / न
३. पाठ्यांशविषये मम अभिप्रायं स्वीयवाक्यैः लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न
४. मृद्विनायकं संस्थाप्य ''पर्यावरणं रक्षणीयमिति'' सर्वान् सूचयितुं शक्नोमि ।	आम् / न

नास्ति सत्यसमं व्रतम् ।

SCERT TELANGANA

द्वितीयः भागः

३. रामप्पदेवालयः

चित्रं पश्यन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

प्रश्नाः

१. चित्रे के के सन्ति ?

२. चित्रे किं प्रचलति ?

३. एतादृशसन्दर्भः कुत्र भवति ?

उद्देश्यम् -

१. पूर्वेषां शिल्पकाराणां नैपुण्यस्य ज्ञापनम् । तेन भारतीयकलाकाराणां विषये छात्रेषु आदरभावनायाः विकासः ।

छात्रेभ्यः सूचनाः -

१. पाठं पठन्तु । अनवगतानां पदानां वाक्यानां च अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु ।

२. अनवगतानि पदानि अधिकृत्य मित्रैः सह चर्चां कुर्वन्तु ।

३. अनवगतपदानाम् अर्थान् पदकोशस्य साहाय्येन अवगच्छन्तु ।

SCERT TELANGANA

(छात्राः अध्यापकं परितः आवृत्य तेनोक्तं विजयदशमीपर्वदिनस्य प्राशस्त्यं श्रुतवन्तः ।)

हे छात्राः ! आगामिसङ्क्रान्तिविरामदिवसेषु वयं सर्वे विज्ञानयात्रां गमिष्यामः । गृहे अनुमतिं लब्ध्वा आगच्छन्तु । वयं सर्वे मिलित्वा रामप्पदेवालयस्य सन्दर्शनार्थं गमिष्यामः । तत्र कठिनशिलास्तम्भेषु शिल्पिनां कलाकौशलं द्रष्टुं शक्नुमः ।

साधारणतः देवालयाः क्षेत्रस्वामिनः नाम्ना प्रसिद्धिं प्राप्नुवन्ति। वेङ्कटेश्वरालयः, श्रीकालहस्तीश्वरालयः, श्रीशैलमल्लीश्वरालयः, वेमुलवाडा राजराजेश्वरालयः इति देवालयाः तत्तद्देवानां नामभिः प्रसिद्धाः सन्ति। किन्तु रामप्पदेवालयः तु शिल्पिनाम्ना प्रसिद्धिं गतः ।

तेलङ्गाणाराज्ये वरङ्गल्लूजनपदं प्रधानकेन्द्रात् सप्तति कि.मी. (70 K.M) दूरे पालम्पेट ग्रामः अस्ति । ततः अनतिदूरे रामप्पदेवालयः अस्ति । तस्य नाम न केवलं तेलङ्गाणाराज्ये परन्तु भारते विश्वे च प्रसिद्धम् ।

१४ शताब्द्यां तदानीन्तनस्य राज्ञः गणपतिरुद्रदेवस्य प्रधानसेनानायकस्य रेचर्लरुद्रदेवस्य आध्यक्ष्ये एषः आलयः निर्मितः । स्थापत्यकलायां पूर्णप्रज्ञं रामप्पनामानम् आहूय तस्य नेतृत्वे शिल्पकलानैपुण्यस्य दृष्टान्तरूपेण लोकाय समर्पयितुमेव

एष देवालयः निर्मितः। नक्षत्राकारकबृहच्छिलायां मन्दिरमिदं नेत्रपर्व जनयति । प्रागभिमुखस्य अस्य गर्भालयस्य पुरतः द्वारत्रयशोभी मुखमण्टपः अस्ति । महामण्टपमध्ये स्निग्धशिलामयेषु कुड्यस्तम्भेषु भारत-भागवत-रामायणकथाः शिल्परचनाचातुर्यस्य निदर्शनायन्ते।

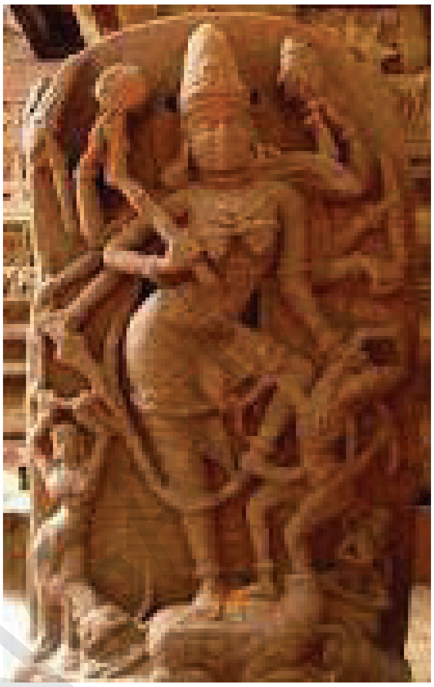

न केवलं गर्भालयकुड्येषु , मन्दिरस्य बहिरन्तःस्थितेषु सर्वेष्वपि कुड्येषु स्थापत्यकलायाः नैपुण्यं सन्दर्शकानां पर्यटकानां मनः आकर्षति । विविधनृत्य-नृत्तभङ्गीषु चित्रितानां शिल्पानां नयनमनोहराणि हर्म्याणि दृश्यानि देशस्य अस्य कलासंस्कृतेः वैभवम् अतितरां प्रकटयन्ति ।

महिषासुरमर्दिनी, गणेशः, भैरवः, नागिनी, मदनिका प्रभृतीनि शिल्पानि काकतीयशिल्पकलायाः केन्द्रस्थानानीव दृश्यन्ते ।

अत्रत्याः इष्टकाः जले प्लवमानाः तदानीन्तनायाः वैज्ञानिकतायाः वैशिष्ट्यं निरूपयन्ति। तत्र समीपस्थयोः कामेश्वर-कोटेश्वरदेवालययोः इष्टकाः अपि जले प्लवमानाः सर्वेषु सन्दर्शकेषु विस्मयं जनयन्ति ।

अस्य देवालयस्य कुड्येषु चित्रितं पेरिणीनृत्यं दृष्ट्वा प्रसिद्धः नाट्यशास्त्रज्ञः पद्मश्री बिरुदाङ्कितः नटराजरामकृष्णमहोदयः ''आन्ध्रनाट्यम्'' इति नाम्ना कमपि विशिष्टनाट्यप्रकारं संरच्य तस्य भरतनाट्य-कूचिपूडिनृत्ययोः समं स्थानं कल्पितवान् । तादृशशिल्पकलावैभवेन विराजमानः रामप्पदेवालयः अवश्यं सर्वैरपि द्रष्टव्यः इत्यवदत् ।

एतानि कुर्वन्तु

I. भावावगमनम् - प्रतिस्पन्दनम्

अ. श्रुण्वन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

१. विहारयात्रा नाम का ?
२. रामप्पदेवालयसदृशानां देवालयानां नामानि वदन्तु ।
३. भवता कृतां विहारयात्राम् अधिकृत्य वदतु ।
४. विहारयात्रा करणीया चेत् पूर्वयोजना कथं करणीया ?

आ. पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु

१. पाठं पठित्वा नूतनपदानाम् अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु । तानि एकत्र लिखन्तु ।
२. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । तेषां समानार्थकानि वाक्यानि पाठे अन्विष्य लिखन्तु ।

अ. సాధారణంగా దేవాలయాలు దేవతల పేర్లతో ప్రసిద్ధమౌతున్నాయి.
आ. నక్షత్రాకారంలో ఉన్న ఈ మందిరం కళ్ళకు ఆనందాన్ని కల్గిస్తుంది.
इ. శిల్పకళ యొక్క విశ్వరూపం సందర్శించే పర్యాటకుల మనస్సును ఆకర్షిస్తుంది.
ई. "ఆంధ్రనాట్యం" పేరుతో ఒక నాట్యప్రకారమును రచించి దానికి భరతనాట్య, కూచిపూడి నృత్యాలకు సమానమైన స్థానాన్ని కల్పించారు..

३. अस्मिन् पाठे स्थितानि सर्वनामपदानि चित्वा लिखन्तु ।
४. अधः दत्तं परिच्छेदं पठित्वा प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

वेमुलवाडा पुण्यक्षेत्रं करींनगरजनपदे अस्ति । सिरिसिल्लसमीपे एव वेमुलवाडा पुण्यक्षेत्रम् अस्ति । वेमुलवाडादिव्यक्षेत्रशिखरस्य दर्शनेन मनः प्रफुल्लं भवति । विकसितपद्मस्य तटाकस्य तटे शिल्पकलानिर्मितं राजराजेश्वरस्य मन्दिरं सुन्दरमस्ति । मन्दिरस्य उत्तरदिशि धर्मकुण्डम् अस्ति । धर्मकुण्डे स्नानेन सर्वपापनिवारणं भवतीति भक्तानां विश्वासः ।

अ. वेमुलवाडापुण्यक्षेत्रं कुत्र अस्ति ?
आ. राजराजेश्वरमन्दिरस्य उत्तरदिशि किं वर्तते ?
इ. कस्य दर्शनेन मनः प्रफुल्लं भवति ?
ई. सर्वपापनिवारणं केन भवति ?
उ. वेमुलवाडाक्षेत्रे स्थितस्य देवस्य नाम किम् ?

SCERT TELANGANA

५. पाठं पठित्वा अधः दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

अ. छात्राः कस्य पर्वदिनस्य प्राशस्त्यं श्रुतवन्तः ?

आ. रामप्पदेवालयः कुत्र अस्ति ?

इ. रामप्पदेवालयः कस्य आध्यक्ष्ये निर्मितः ?

ई. आन्ध्रनाट्यं केन संरचितम् ?

उ. रामप्पदेवालयः केन नाम्ना प्रसिद्धः ?

II. भावव्यक्तीकरणम् - सर्जनात्मकता

अ. स्वीयरचना

१. तेलंगाण प्रान्ते प्रसिद्धानां देवालयानां नामानि कानिचन लिखन्तु ।

२. रामप्पदेवालयस्य दर्शनेन प्राचीनकालिकं किं किं ज्ञातुं शक्नुमः ?

३. शिल्पानां चित्रणं देवालयानां कुड्येषु एव किमर्थं कुर्वन्ति ?

४. पाठ्यांशस्य विषये भवतः अभिप्रायः कः ?

आ. सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्

१. पाठ्यांशं मित्राणां मध्ये प्रचलितसम्भाषणरूपेण लिखन्तु ।

२. अधः देवालयस्य चित्रमस्ति । तत् दृष्ट्वा पञ्चवाक्यानि स्वयं लिखन्तु ।

SCERT TELANGANA

३. **अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । तानि संस्कृतेन अनुवदन्तु । मञ्जूषातः सहायकं पदं चिन्वन्तु ।**

एकः एका, एकम्, त्रयः, चतस्रः, पञ्च

अ. ఒక బాలుడు కవితను రాస్తున్నాడు.

आ. ఒక బాలిక బొమ్మ వేస్తున్నది.

इ. ముగ్గురు విద్యార్థులు పాట పాడుతున్నారు.

ई. ఐదు నదులు ప్రవహిస్తున్నాయి.

उ. నలుగురు మహిళలు నడుస్తున్నారు.

ऊ. ఒక బస్సు వేగంగా వెళుతున్నది.

इ. प्रशंसा

१. **भवतः बन्धुः कश्चन काशीयात्रां कृत्वा गृहमागतवान् । तस्य अनुभवान् भवान् कथं पृच्छति ?**

२. **भवान् राजा चेत् रामप्पसदृशेन स्थपतिना कीदृशानि कार्याणि कारयति ? तं कथं सम्मानयति ?**

III. भाषांशाः

अ. पदजालाभिवृद्धिः

१. **अधः दत्तानि बहुवचनानि एकवचने परिवर्तयन्तु ।**

	पुंलिङ्गे		स्त्रीलिङ्गे	
उदा	- छात्राः	- छात्रः	छात्राः	- छात्रा
अ.	बालाः	-	बालाः	-
आ.	कवयः	-	मतयः	-
इ.	गुरवः	-	धेनवः	-
ई.	देवालयाः	-	विहारयात्राः	-
उ.	विद्यार्थिनः	-	विद्यार्थिन्यः	-

SCERT TELANGANA

२. अधः दत्तस्य चक्रस्य साहाय्येन यात्रिकाः कुतः कुत्र गच्छन्तीति लिखन्तु ।

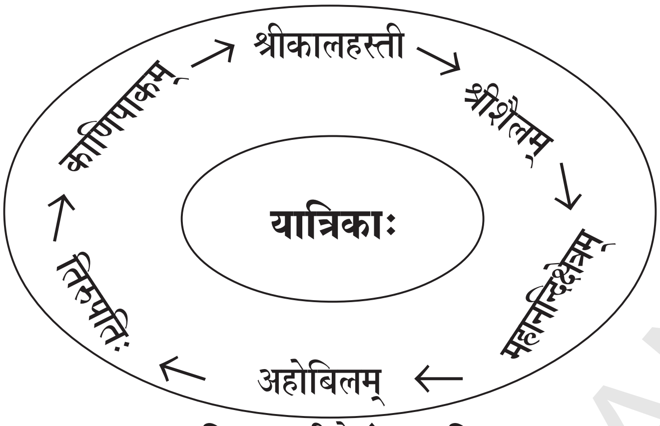

उदा - यात्रिकाः श्रीशैलं गच्छन्ति ।

यात्रिकाः श्रीशैलतः महानन्दिक्षेत्रं गच्छन्ति ।

३. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितपदानि अवगच्छन्तु । तानि उपयुज्य स्वीयवाक्यानि रचयन्तु ।

अ. बालः चित्रं पश्यति किन्तु नावगच्छति ।

.... ।

आ. तिरुपतिदेवालयः सुप्रसिद्धः अस्ति ।

.... ।

इ. मम गृहे कुड्येषु देवानां चित्राणि सन्ति ।

.... ।

ई. भारतीयदेवालयेषु शिल्पानि बहूनि दृश्यन्ते ।

.... ।

३. उदाहरणानि पठन्तु। रेखाङ्कितपदानि अवगच्छन्तु ।

अ. रामेण सह सीता वनं गतवती ।

आ. कृष्णस्य मित्रं कुचेलः । कृष्णः तेन सह क्रीडति ।

उदाहरणे रेखाङ्कितं पदं तृतीयाविभक्तौ अस्ति ।

४. उदाहरणानुसारं वचनान्तराणि लिखन्तु ।

उदा - तेन - ताभ्यां - तैः (तृतीया विभक्तिः)

एतेन ....

रामेण ....

SCERT TELANGANA

आ. व्याकरणांशाः

१. अधः दत्तानि चित्राणि पश्यन्तु । रेखाङ्कितानि पदानि अवगच्छन्तु ।

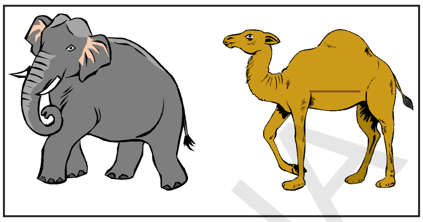

तालवृक्षः उन्नतः । कदलीवृक्षः वामनः । गजः स्थूलः । उष्ट्रः कृशः ।

पटोलः दीर्घः । शिग्रुः ह्रस्वः । विशालं क्रीडाङ्गणम् । लघुः मार्गः ।

उपरितनानि रेखाङ्कितानि पदानि एकस्य परिमाणं सूचयन्ति । एवं परिमाणं, वर्णं, स्वभावं सूचयन्ति पदानि विशेषणवाचकपदानि । विशेषणधर्मयुक्तानाम् अर्थानां बोधकानि पदानि विशेष्यवाचकानि । येषां पदानां विशेषः उच्यते तानि विशेष्यपदानि ।

२. मञ्जूषातः पदानि चित्वा वाक्यनिर्माणं कुर्वन्तु ।

उत्तमः, सुन्दरम्, हरितः, दीर्घा,
ह्रस्वम्, विशाला, नीलम्, वामनः

३. अधः दत्तानि समस्तपदानि पठित्वा उदाहरणानुसारं विग्रहवाक्यानि रचयन्तु ।

उदा - उन्नतवृक्षः - उन्नतः च असौ वृक्षः च
दीर्घरज्जुः - दीर्घा च सा रज्जुः च
नीलोत्पलम् - नीलं च तत् उत्पलं च

अ. सुन्दरभवनम् -
आ. मधुरभाषा -
इ. मधुरफलम् -
ई. दीर्घदृष्टिः -
उ. विनीलगगनम् -
ऊ. उत्तमबालकः -

SCERT TELANGANA

४. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितानां पदानां विभक्तीः ज्ञात्वा रिक्तस्थाने लिखन्तु ।

उदा - चत्वारः छात्राः कन्दुकेन क्रीडन्ति । तृतीयाविभक्तिः

अ. अम्बा मन्दिरं गच्छति । ....

आ. भगिनी दर्वीभ्यां परिवेषणं करोति । ....

इ. आञ्जनेयः सीतायै लङ्कां गतवान् । ....

ई. वृक्षेभ्यः पर्णानि पतन्ति । ....

उ. छात्रेषु सुरेशः उत्तमः । ....

ऊ. संस्कृतप्रचारः सर्वैः कर्तव्यः । ....

IV. परियोजनाकार्यम्

१. केषाञ्चन प्रसिद्धानां भारतीयविहारस्थानानां चित्राणि सङ्गृह्य, तेषां नामानि स्थलानि च विलिख्य प्रदर्शयन्तु ।

स्वीयमूल्याङ्कनम्

१. विहारयात्रानुभवानां विवरणं कर्तुं शक्नोमि ।	आम् / न
२. पाठं पठितुं, पाठे सर्वनामपदानि ज्ञातुं च शक्नोमि ।	आम् / न
३. भारतदेशे स्थितान् प्रसिद्धदेवालयान् अधिकृत्य लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न
४. पाठ्यांशं सम्भाषणरूपेण लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न

विद्याधनं सर्वधनप्रधानम् ।

SCERT TELANGANA

चिन्ता

पूर्वस्मिन् काले कश्चन राजा तीव्रज्वरेण अत्यन्तं बाधितः। सः बहुकालपर्यन्तं शय्याधीनोऽभवत्। तदा राजवैद्याः आगत्य तस्य परीक्षाम् अकुर्वन्। तस्य नाडी तु सम्यक् एव स्पन्दते स्म। रक्तपीडाऽपि नास्ति, हृदयमपि सम्यक् कार्यं करोति। एवमपि अस्य ज्वरः कथमागतः? इति ते विस्मिताः अभवन्। राजा तु शय्यां न अत्यजत्।

अन्यः वैद्यः आगत्य राज्ञः मनोव्याधिः अस्तीति ज्ञातवान्। तस्य रात्रौ निद्रा न भवति। आहारोऽपि तस्मै न रोचते। आरोग्यस्य अभावेन राज्यभारं कथं वोढुं शक्नोमि इति महती चिन्ता तस्य समुत्पन्ना। इयं चिन्ता कथं निवारणीया इत्येव तस्य समस्या अभवत्।

तदा वैद्यः अवोचत् - हे राजन् ! तव व्याधिनिवारणाय एकम् औषधमस्ति। भवतः राज्ये निश्चिन्तस्य कस्यचन जनस्य युतकम् आनयन्तु। तत् युतकं भवान् धरतु। भवतः व्याधिः निवारितः भविष्यतीति।

"युतकमेव खलु ! तत् किं महत्कार्यम् ? एकस्मिन् निमेषे तान्यत्र आगमिष्यन्तीति मत्वा मन्त्री चतुरः राजभटान् आहूय चतसृषु दिक्षु गत्वा देशेऽस्मिन् सर्वत्र अन्विष्य कस्यचन निश्चिन्तस्य युतकम् आनयन्तु" इति आज्ञाप्य तान् प्रेषितवान्।

राजभटाः ग्रामे ग्रामे भ्रमित्वा सर्वैः मिलितवन्तः। तान् उद्दिश्य "भवन्तः निश्चिन्ताः किम् ?" इति पृष्टवन्तः। किन्तु तैः निश्चिन्तः जनः न कोऽपि मिलितः। सर्वस्यापि या काचित् चिन्ता आसीदेव।

एवम् अपरिणीतस्य विवाहचिन्ता, विवाहितस्य सन्तानाभावचिन्ता, सन्तानवतः सन्तानस्य पोषणचिन्ता, वामनस्य प्रांशुवृद्धिचिन्ता, स्थूलकायस्य लघुशरीरचिन्ता इत्येवं प्रकारेण सर्वेऽपि जनाः चिन्तावन्तः एव अदृश्यन्त।

अन्ते एकस्मिन् ग्रामे कश्चन जनः वृक्षच्छायायां प्रशान्ततया हसन् नाट्यं कुर्वन् उल्लासेन वर्तमानः तैः दृष्टः। ते भटाः तत्र गत्वा तमुद्दिश्य, किं तव काचित् चिन्ताऽपि नास्ति वा ? इत्यपृच्छन्।

किमर्थं चिन्ता ? सुखेन वृक्षच्छायासु पर्यटन् शाद्वलेषु विहरन् यदृच्छालब्धम् आहारं खादन् सम्यगस्मि। मम गृहं वा प्राङ्गणं वा किमपि नास्ति। "मम न कापि चिन्ता" इत्यवोचत्।

तदा "सन्दर्भोचितः एव जनः लब्धः" इति ते राजभटाः सन्तुष्य "त्वया यत् धार्यते तत् युतकं देहि" एतदस्माकं राज्ञः आवश्यकमस्ति इत्यवोचन्। तदा सः मम युतकधार्यं नास्ति, गृहमेव यदा न भवति तदा युतकधार्यं किमर्थम् ? इति हसन् अवोचत्। राजभटाः मन्त्रिसमीपमागत्य एतं वृत्तान्तं सर्वं मन्त्रिणे निवेदितवन्तः। "भोः निश्चिन्तः एकः जनः अस्माभिः दृष्टः। किन्तु तस्य युतकधार्यं नास्ति" इति च अवोचन्। तदा वैद्यः "राजन् ! अस्मिन् लोके जातस्य सर्वस्यापि जनस्य या काचित् चिन्ता भवत्येव। किन्तु सर्वैरपि अनिवार्यतया स्वकर्तव्यानि निर्वर्तनीयानि एव। अतः एतत् कथं भविष्यति, तत् कथं भविष्यतीति चिन्ता मास्तु। यत् कर्तव्यं भवतां तत् कर्तव्यं भवन्तः निर्वहन्तु। कदापि कस्यापि विषये चिन्ता न कर्तव्या" इति सूचनां दत्तवान्।